

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра загальної і медичної психології

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Освітній рівень другий рівень вищої освіти – магістр

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 225 «Медична психологія»

Автори: канд. психол. наук, доцент Городнова Н.М.

канд. психол. наук, викладач Войтович Г.В.

Затверджено на засіданні кафедри загальної і медичної психології

Протокол № 2 від «12» вересня 2024 року

Завідувач кафедри загальної
і медичної психології,
професор

Матяш М.М.

Лекція 1. Предмет, історія виникнення та становлення екологічної психології.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: розкрити предмет та завдання екологічної психології. Ознайомити студентів з історією становлення та актуальністю вивчення дисципліни. Засвоєння основних понять екологічної психології, методологічних принципів та основних вимог до методів екопсихологічних досліджень.

План лекції

1. Поняття про предмет і об'єкт екологічної психології. Типи систем, що виникають у процесі взаємодії людини та середовища. Завдання екологічної психології.
2. Історія виникнення та місце екопсихології в системі наук наук. Сутність екології як науки. Сутність екологічної психології як науки. Причини виникнення екологічної психології. Еколого-психологічна парадигма. Виникнення та розвиток екологічної психології закордоном. Історія розвитку екологічної психології в Україні. Актуальність вивчення екологічної психології.
3. Методологічні основи екологічної психології. Специфіка застосування методологічних принципів в екологічній психології: принципу детермінізму, єдності свідомості та діяльності, історизму, системності. Методологічні особливості екологічного підходу у психології Дж. Гібсона.
4. Система методів екологічної психології. Основні методи дослідження в екопсихології. Природний і штучний експеримент в екологічній психології. Діагностуючі та формуючі методи. Метод спостереження, метод інтерв'ю, анкетування.
5. Конкретні методики екопсихологічного дослідження. Сутність проєктивних методик дослідження в екопсихології. Метод «полярних профілів», модифікований тест М. Люшера, метод «незакінчені речення», модифікований тест фрустрації Розенцвейга. Креативні методи в екологічній психології. Тест екоціннісних диспозицій (ТЕД) В. Скребця. Тест «Натурофіл» С. Дерябо і В. Ясвіна.

Ключові поняття: екологія, екологічна психологія, предмет та об'єкт екопсихології, екологічна психологія в системі наук, метод, методологія і методика в екопсихології, завдання екопсихології, напрямки сучасної зарубіжної та української екопсихології, проєктивні методики, модифіковані методики, тестування, інтерв'ю, креативні методи.

Лекція 2. Середовище як категорія екологічної психології.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: розкрити поняття середовища як категорії екологічної психології. Обґрунтувати особливості впливу навколишнього середовища на людину, її психіку та поведінку. Ознайомити студентів з поняттям соціальне середовище та особисте середовище як екологічний фактор та особливостями індивідуального сприймання негативних факторів середовища.

План лекції

1. Поняття про середовище. Основні підходи до визначення поняття середовище. Середовище як категорія екологічної психології. Природне та штучне середовище. Параметри функціонального включення індивіда у середовище. Соціоекологічні системи. Поняття про мікро-, мезо- та макросередовище. Особисте середовище. Основні протиріччя діяльності людини як біосоціальної істоти.

2. Соціальне середовище як екологічний фактор. Вплив людини на середовище. Поняття про антропогенний вплив на географічний стан Землі. Вплив антропогенного фактора на атмосферу, літосферу, ґрунти, водний басейн, флору та фауну. Новітні проблеми екологічної психології: клонування та генна інженерія. Глобальні наслідки впливу людини на довкілля.

3. Середовище як джерело інформації. Проблеми визначення межі навколишнього середовища. Закономірності впливу середовища на людину та сприймання нею середовища. Класифікація екологічних факторів, що впливають на психіку людини. Зорові фактори середовища та особливості їх дії на людину. Екологічний підхід до зорового сприймання Дж. Гібсона.

4. Предметно-просторове середовище та орієнтація у просторі (С. Тробрідж). Загальна характеристика колірнього середовища. Класифікація екологічних факторів за переважаючим видом сприймання. Особливості індивідуального сприймання негативних факторів середовища.

Ключові поняття: середовище, соціоекологічні системи, мікро-, мезо- та макросередовище, штучне середовище, природне середовище, урбаністичний сомнамбулізм, асоціативний символізм, окультурений символізм, символізм відомого, символізм архетипу, екологічна свідомість, буденна екологічна свідомість, інформація, зорові фактори середовища, генна інженерія.

Лекція 3. Психологія екологічної свідомості та соціалізації особистості.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: розкрити поняття екологічної свідомості та екологічного мислення. Визначити особливості екологічної поведінки та її залежність від зовнішніх факторів. Ознайомитись з екологічною соціалізацією особистості як одним з аспектів соціалізації в культурному контексті.

План лекції

1. Визначення поняття екологічна свідомість. Екологічна свідомість: сутність, загальна характеристика, структура і властивості. Проблеми визначення поняття екологічна свідомість.
2. Поняття про екологічне мислення. Адаптивна функція екологічної свідомості. Еколого-психологічне тлумачення поняття особистості.
3. Психологія екологічної свідомості та соціалізації особистості. Форми прояву та психологічні механізми екологічної свідомості. Екологічні настанови та екологічна поведінка. Особливості екологічної поведінки та її залежність від зовнішніх факторів.
4. Види та типи ставлення до природи. Структура ставлення за С. Дерябо та В. Ясвін. Базові параметри ставлення до природи та параметри другого порядку. Різновиди суб'єктивного ставлення. Типи екологічної свідомості: антропоцентричний, біоцентричний, екоцентричний.
5. Екологічна соціалізації особистості як один з аспектів соціалізації в культурному контексті, її основні етапи. Особливості уявлень відносин «людина-довкілля» у свідомості різних вікових груп населення. Психологічні аспекти соціо-культурного середовища. Екологічні цінності як форми виразу культури суспільства. Вплив екології на психологію етносу.

Ключові поняття: екологічна свідомість, екологічне мислення, адаптивна функція свідомості, соціалізація особистості, психологічні механізми, екологічна поведінка, структура ставлення до природи, антропоцентризм, природоцентризм, ноосфера, екологічна соціалізація, соціо-культурне середовище, етнос, примарний етнос.

Лекція 4. Екологічна освіта і виховання особистості.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: розкрити поняття екологічного виховання та екологічної освіти. Ознайомити студентів з психологічними та віковими особливостями а також з формами соціально-екологічних методів екологічного виховання та освіти. Розвивати екологічний світогляд та формувати екологічну відповідальність студентів.

План лекції

1. Проблеми екологічної освіти. Основні проблеми та методи екологічної освіти у зв'язку з різними віковими групами населення. Методологічні проблеми екологічної освіти. Завдання екологічної освіти. Основний методологічний принцип екологічної психопедагогіки та онтогенез екологічної свідомості. Загальний підхід до аналізу формування суб'єктивного ставлення до довкілля.
2. Віковий підхід до формування екологічної свідомості. Дошкільний вік та екологія дитячої іграшки. Ставлення до довкілля у молодшому шкільному віці. Ставлення до довкілля у підлітків. Ставлення до довкілля в юнацькому віці.
3. Психологічні особливості екологічного виховання. Дошкільний вік і формування суб'єктивного відображення світу. Особливості психологічного розвитку в дошкільному віці. Форми та методи екологічного виховання в дитсадку. Психологія дітей молодшого шкільного віку у ракурсі проблем екологічної психології. Психологія підлітків та юнаків і завершення основ формування суб'єктивної картини світу.
4. Екологічна свідомість у зрілому віці. Основні методи дослідження екологічної свідомості. Методи корекції екологічного мислення у зрілому віці.
5. Особливості екологічного виховання в Україні. Формування екологічного мислення та позитивного ставлення до довкілля. Формування активної екозберігаючої позиції. Форми соціально-екологічних методів, що застосовуються для екологічного виховання українців.

Ключові поняття: екологічна освіта, методи екологічної освіти, вікові групи, екологічна психопедагогіка, суб'єктивне ставлення до довкілля, екологічна свідомість, екологічне виховання, дошкільний вік, молодший шкільний вік, підлітковий вік, юнацький вік, зрілий вік, екозберігаюча позиція, соціально-екологічні методи екологічного виховання.

Лекція 5. Екстремальні екологічні ситуації та психологічна допомога постраждалим внаслідок катастроф.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: ознайомити студентів з поняттями екстремальна екологічна ситуація, екологічна криза та екологічна катастрофа. Вивчити особливості надання медико-психологічної допомоги потерпілим від стихійних лих і катастроф, а також від Чорнобильської катастрофи. Сприяти розвитку навичок використання кодексу екологічності у психологічній допомозі.

План лекції

1. Поняття про психологію екстремальних ситуацій. Визначення поняття про психічну травму та посттравматичний стрес. Методичні можливості та засоби психодіагностики потерпілих.

2. Психологічна допомога потерпілим. Особливості надання медико-психологічної допомоги потерпілим від стихійних лих і катастроф. Методи психологічної допомоги потерпілим від екологічних катастроф.

3. Вплив криз і катастроф на екологічну свідомість. Визначення понять екологічна криза, екологічна катастрофа. Типологія екологічних криз. Типи екологічних катастроф. Соціально-психологічні проблеми, що виникають під час екологічних катастроф. Трансформація екологічної свідомості під впливом криз і катастроф.

4. Радіоекологічна психологія. Становлення радіоекологічної психології в Україні. Поняття «синдром чорнобильця». Психологічна допомога потерпілим від Чорнобильської катастрофи. Адаптогенез екологічної свідомості після аварії на ЧАЕС. Проблеми екологічної психології в постчорнобильський період.

Ключові поняття: екологічна криза, екологічна катастрофа, психологія екстремальних ситуацій, психічний стан, психічна травма, посттравматичний стрес, психокорекційні заходи, синдром чорнобильця, радіоекологічна психологія, симптом винятковості, симптом евакуації, позиція жертви.

Рекомендована література:

1. Бацилева О. В., Пузь І. В. Прикладні аспекти психології: екологічна психологія. Навч. посібник. Вінниця, 2019. 195 с.
2. Екологічна психологія : хрестоматія / за ред. Ю. М. Швалба. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 224 с.
3. Тачі Емруш. Екологічна психологія як напрям сучасних психологічних досліджень. Наукові праці МАУП, 2013, вип. 2(37), с. 134–138.
4. Скребець В. О. Екологічна психологія: підручник / В. О. Скребець, І. І. Шлімакова. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 456 с.
5. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Житомир: “Вид-во ЖДУ ім. І. Франка”, 2018. Т. VII. Екологічна психологія. Вип. 45. 338 с.
6. Еколого-психологічне забезпечення якості життя : науково-методичні рекомендації / за заг. ред. Ю. М. Швалба. Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. 98 с.
7. Скребець В. О., Шлімакова І. І. Екологічна психологія: підручник. К. : Видавничий дім «Слово», 2014. 456 с.
8. Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості : монографія / Ю. М. Швалб, О. Л. Вернік, О. О. Вовчик-Блакитна, О. В. Рудоміно-Дусятська [та ін.]; за ред. Ю. М. Швалба. К.: Педагогічна думка, 2015. 216 с.

9. Можаровська Т.В. Психологічні особливості формування та розвитку екологічної особистості засобами екологічної освіти // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. BUDAPEST, 2014. II(14), Issue: 27, 2014. P. 95–98.